

ОЛЬГА КУШНІРЕНКО
(Полтава)

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВКЛЮЧЕННЯ БЕЗРЕЗЕРВНИХ ТЕХНІК РОЗПИСУ ТКАНИН ДО УРОКІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Обґрунтовано можливості оновлення змісту уроків образотворчого мистецтва завдяки використанню безрезервних технік розпису тканин.

Ключові слова: урок образотворчого мистецтва, безрезервні техніки, розпис тканин.

Наявність в особистості здатності творчо переосмислювати дійсність, інтегруватись у постійно змінюване культурне середовище, передбачати результати творчої діяльності і створювати нові артефакти стає необхідною умовою її успішної соціальної реалізації у сучасному динамічному світі. Одним із ефективних і випробуваних педагогічною практикою засобів формування такої здатності є мистецька діяльність.

У зв'язку з цим реформа загальноосвітньої школи спрямовується на докорінне покращення обізнаності учнів у галузі мистецтва, на формування в них естетичних почуттів та вмінь самореалізації через творчу діяльність. Набувають значення різноманітні засоби зацікавлення школярів образотворчою діяльністю, створення умов для розвитку в них прогностичного, інноваційного художнього мислення, розширення діапазону уявлень та вмінь щодо реалізації власних творчих задумів. Потреба зацікавлення школярів актуалізує питання розширення меж навчальної інформації, уключення до змісту уроків з образотворчого мистецтва нетрадиційних видів, нових матеріалів, сучасних технологій, що і визначило мету нашої статті.

Розпис тканин як один із видів декоративно-ужиткового мистецтва відрізняється щільним перетином зарубіжних художніх традицій і вітчизняного досвіду мистецького використання, поєднанням давніх і сучасних технологій, укоріненістю в масове промислове виробництво і широким застосуванням як засобу ексклюзивного вираження авторської індивідуальності. Залежно від природнокліматичних і соціально-побутових умов життєдіяльності в культурі кожного народу вироблені свої, унікальні способи декорування тканин, які стали своєрідними ознаками традиційного мистецтва цих країн, їх візитними картками.

Традиції розпису тканин походять із азійських країн, оскільки природа цих країн багата рослинами, з яких виготовляється великий спектр насичених і стійких барвників. Так, перші згадки про використання барвників для тканини відомі з китайських текстів, що датовані приблизно 2500 р. до н. е. [3]. Проте на українських землях така техніка, як вибійка теж відома досить давно, хоча і не набула художньої довершеності східних розписів. Періодом народження

українського батика вважаються 20-ті роки минулого століття, а 60-ті роки – його відродженням після забуття, коли на мистецьких виставках презентувалися станкові твори українських художників з українською тематикою.

Популярності художнього розпису тканин у наш час сприяє його багатofункціональність, мобільність, можливість відображення авторської неповторності, використання в побуті та орієнтованість на сучасну моду. Він широко використовується як у станкових творах, так і в дизайні інтер'єрів та одягу. Завдяки цьому такий розпис має безліч можливостей для зацікавлення дітей у художній творчості, для виявлення і розвитку їх творчих обдарувань, залучення до новаційної мистецької діяльності, формування уявлень про неповторну авторську індивідуальність і прагнення до власної творчої самореалізації.

Найбільш елементарною і технологічно простою ідеєю декорування розписом є кольорова пляма на тканині, тому природно вважати, що першими виникли техніки розпису тканин, які не використовували засобів перешкоджання розтіканню фарби. Техніки, у яких не використовуються резервуючі суміші для запобігання розтіканню фарби, називаються безрезервними. Серед них виділяються такі способи, як вузликові, складані, джутові, прошиті тощо. Кожен варіант технології виконання, як правило, має свою назву. Так, японська техніка „а-шибурі” полягає у фарбуванні тканини, складеної за певною схемою і перев'язаної без перекручування. Найбільш відома індійська технологія „бандхей” передбачає отримання малюнка з безлічі ритмічно розташованих маленьких крапок різного кольору, утворених шляхом багаторазового фарбування тонкотканої тканини із зав'язаними на ній ниткою маленькими вузликами; „бан-дан” – індійська назва різновиду вузликового батика з утворенням великих сонцеподібних плям, „лахерія” – фарбування туго зав'язаної скрученої джутом тканини.

Особливої різноманітності вузликова техніка набула в Малайзії, Індонезії. Вона там називається „плангі”, що означає „пробіл, пляма”. Протягом століть тут розроблено багато схем складання і перев'язування перед фарбуванням для передбачуваного отримання певних орнаментальних варіантів: „У-подібний”, „Паралельними смугами”, „Променеподібний”, „Конверт”, „Спіраль”, „Мармуровий”, „Хвиля” тощо.

Інша техніка, що має назву „трітік”, відрізняється прошиванням тканини стібками з наступним стягуванням і тугим перев'язуванням. Отриманий візерунок залежить від абрису лінії прошивання: горошини, ромби, хвилясті лінії тощо. Зараз постійно виникають нові техніки і технології розпису тканин. Серед нововведень до асортименту безрезервних технік можна назвати аерографію (розпис за допомогою шаблонів та пульверизаторів), марблінг (створення мармурового ефекту за допомогою спеціальної речовини), монотипію (віддрук зі скла) та інші.

Як видно з наведеного вище неповного опису, безрезервні техніки художнього розпису тканин відрізняються технологічною доступністю для використання в роботі з дітьми, оскільки не потребують складного обладнання, використання токсичних резервів, попередньої розробки складних композицій. Попри наявність нині великої кількості популярних видань із описом технологій виконання (наприклад, відомого підручника під редакцією В. Барадуліна і О. Танкус чи новітніх видань із серії „Подарунок своїми ру-

ками", інформації Інтернет-сайтів), існування позитивного досвіду вивчення з дітьми (А. Валько, Л. Плазовська, О. Самсонова) та навчання студентів (Р. Гільман, Т. Печеню), належного методичного забезпечення для вивчення на уроках образотворчого мистецтва цих технік поки що недостатньо, що заважає більш широкому запровадженню їх у навчально-виховний процес загальноосвітньої школи. Подібна ситуація складається і в позашкільних закладах, де переважно вивчаються техніки батикового розпису.

Причиною цього є те, що батиковий розпис має більш широкі можливості для створення фігуративно-образних композицій на тканині, презентаційних і виставкових творів, тоді як безрезервні техніки мають переважно побутово-прикрашальний характер (простирадла, шалі, сукні). Однак саме така утилітарність безрезервного розпису дозволяє передбачати наявність досі не достатньо розкритих можливостей зацікавлення дітей у декорванні речей для потреб власної життєдіяльності і робить актуальними методичні розробки щодо цього.

Деякою складністю для запровадження у практику роботи з дітьми багатьох технологій створення безрезервного розпису є досить брудний процес виготовлення і потреба в достатньому робочому просторі, якщо виготовляти утилітарні речі. Тому більше перспектив для його використання в цій ролі, природно, існує на заняттях спеціально організованого гуртка зі спеціально обладнаною майстернею.

Проте і на уроках образотворчого мистецтва можна забезпечити достатні умови організаційними заходами та визначенням доступних для виконання в умовах класу завдань. Наприклад, фарби для тканин можна замінити акварельними (для всіх технік) або гуашшю (для монотипії). Для швидкого висушування робіт доцільно мати у класі декілька звичайних побутових фенів. Тематика завдань у початкових класах може бути, як буде показано нижче, досить звичною для дитячих малюнків і лише в основній школі включати декорвання утилітарних речей для власного вжитку.

Вивчення будь-якої теми на уроках образотворчого мистецтва здійснюється на базі загальнодидактичних принципів та з використанням загальних і спеціальних методів навчання. Розглядаючи методіку викладання образотворчого мистецтва в початковій школі, С. Коновець визначає комплекс методів навчання, які за функціональним призначенням можуть бути розподілені на мотиваційні, навчальні, розвивальні, виховні та організаційні. До методів навчання вона також відносить вербальні, практичні та наочні. Вона зауважує, що вчитель має визначати методи, доцільні для використання на кожному уроці, залежно від типу, цілей і завдань цього уроку. Для уроків образотворчого мистецтва, що призначені для виконання навчальних та творчих робіт, найбільш прийнятними є розповідь учителя, інструктаж, навчальні вправи, індивідуальні та колективні консультації, навчальний рисунок, демонстрування прийомів роботи в певній художній техніці, стимулювання творчої діяльності учнів. Для уроків образотворчого мистецтва, завданнями яких є сприймання та оцінювання мистецьких творів, важливими є оціночні коментарі вчителя до наочного матеріалу, порівняльний аналіз, актуалізація набутих знань учнів, колективне обговорення [2].

Уроки вивчення безрезервних технік за своїм характером більше відповідають першому типові, оскільки за сутністю виконуваних робіт такі уроки

несуть багато імпровізаційних компонентів, як у технології, так і в кінцевих результатах. Тому головною метою таких уроків має бути активізація творчих здібностей дітей та мотивація їх до самостійної художньої діяльності.

Тому розповідь учителя про безрезервні техніки, інструктаж щодо технології виконання конкретного завдання у певній техніці, навчальні вправи для оволодіння техніками розпису, індивідуальні та колективні консультації щодо їх виконання, демонстрування прийомів роботи у цих техніках та стимулювання творчої ініціативи дітей під час виконання завдань – ось перелік основних методів навчання на цих уроках.

Перегляд інформації Інтернет-сайтів дозволив відчувати впевненість у тому, що ідея використання безрезервних технік розпису тканин, що називається „носиться в повітрі”. Завдання майже будь-якої програми можна відкоригувати для навчання дітей виконувати різноманітні варіанти технік безрезервного розпису. Так, російська вчителька сільської початкової школи ділиться через мережу Інтернет своїм досвідом навчання дітей технікам розпису тканин [4]. Вона визначає метою таких уроків розкриття і розвиток потенційних художніх здібностей, закладених у дитині. На її думку, світ маленької дитини кольоровий, емоційний. Учителю хочеться зробити заняття незабутнім, емоційно наповненим, незвичним. У цьому їй допомагає робота за програмою Б. Неменського та використання незвичних технологій, які вона колекціонує. Вона стверджує, що ручна робота завдяки трудомісткості та унікальності результату завжди викликає велику зацікавленість не тільки в дітей, але й у їх батьків та знайомих.

До розпису тканин діти приходять через експериментування з аквареллю та гуашшю. Проте запропонована нею цікава тематика завдань для цих експериментів цілком може бути використана для вивчення безрезервних технік розпису тканин у початковій школі. Так, у першому класі виконуються роботи на такі теми, як „Красиві рибки” з використанням друку зі скла (монотипії). Друк зі скла допомагає швидко зобразити середовище, де будуть жити рибки. До речі, для роботи зі школярами молодшого віку можна використати не скло, а пластикову дошку для роботи з пластиліном. Дошка зафарбовується горизонтальними мазками голубою та синьою гуашшю, робляться 2-3 вертикальні зелені мазки для зображення водоростей. Автор пропонує на нього накладати папір. Можна скористатися шматком ледь зволоженої тканини, на яку так само, як і на папір, віддрукується малюнок із дошки. Просушивши тканину феном, можна на цьому тлі приклеїти рибок з іншого шматка різнобарвної тканини, прикрасивши їх кольоровими палетками.

У другому класі на уроці „Наші друзі – птахи” пропонується використати ту ж технологію друку зі скла для зображення гілок. Між тим, ефект гілочок можна отримати, наприклад, пофарбувавши шматок тканини в одній із технік „плангі” – фарбування складеної за певною схемою тканини, що дозволяє утворити мармуровий, квітковий чи ялинковий візерунок для гілочок. На уроці „Казковий птах” замість запропонованої автором „ниткографії” можна використати інші візерунки техніки „плангі” – променеподібний чи спіралевидний. Це дозволить цікаво передати структуру хвоста-віяла жар-птиці чи павича. Робота може бути виконана в техніці аплікації з попередньо нафарбованих у цих техніках шматочків тканини. Тема „Мере-

живні візерунки" узагалі дозволяє використання будь-яких із арсеналу технік безрезервного розпису тканин „плангі". На уроці „Чотириногий герой" для відображення характеру зображуваної тварини можна використати техніку утворення мармурового візерунка або візерунка „горошини". Урок „Поле квітів" може проходити з використанням технік утворення візерунка „квіти", „променеподібний", „горошини".

Так само тема у третьому класі „Краса букетів Жостово" виконуватиметься з використанням цих технік. Вона може бути орієнтована на петриківський розпис, оскільки з запропонованим автором жостівським розписом діти можуть бути не ознайомлені. Крім того, у третьому класі вже можна спробувати використовувати техніки „трітік", оскільки діти вже вміють користуватися голкою. Ці техніки доцільно застосовувати і під час виконання теми „Мамина хустка".

У четвертому класі робота з теми за вибором „Пейзаж рідної землі" може бути виконана у змішаній техніці вільного розпису з будь-якою іншою з вивчених. Для теми „Японія. Свято цвітіння хризантем" або „Свято сакури" можуть використовуватися техніки утворення шлангового, квіткового або горішкового візерунка. Тему „Образ художньої культури Середньої Азії" можна розкрити з використанням технік утворення хвилеподібних, зигзагоподібних, ромбоподібних візерунків.

Більш сприятливі умови для систематичного вивчення технік розпису тканин створюються в умовах спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю, особливо якщо викладається такий факультативний курс, як декоративно-ужиткове мистецтво. Розглянемо в цьому ракурсі програму, створену автором цієї статті у співавторстві з Л. Бичковою [1].

Ця програма розрахована на 11 років навчання. Завдання з розпису тканин інтегровані в її зміст так, що починаючи з 3-го до 11-го класу діти мають змогу оволодівати згідно кожного нового рівня особистісного розвитку все більш складними навичками майстерності. Загальна динаміка така. У третьому класі в розділі „Композиція візерунків" за темою „Візерунок умовно безмежний: рівнозначність мотивів" пропонується виконати хустку способом вільного розпису з використанням солей. Адже як вільний, так і сольовий розпис є безрезервними. Тому це завдання цілком відповідає розглядуваній проблемі. Проте можуть бути запропоновані й альтернативні техніки для виконання цього завдання. Наприклад, хустка може бути декорована будь-яким візерунком із технік „плангі".

У розділі „Орнамент як основний тип візерунка" за темою „Структура композиції орнаментів: поняття ритму, симетрії, інверсії, рапорту" пропонується виготовити вітальну листівку з використанням фрагмента тканини, декорованої вибіркою. Інформація попереднього розділу дає достатньо матеріалу для урізноманітнення варіантів завдань із використанням візерунків, які утворюються технікою „трітік". Як уже зазначалось, у третьому класі діти вже повинні вміти шити „голкою вперед". Тому вони можуть не лише виконати мініатюрну вибірку для листівки, а й, наприклад, панно у стилі печворка з власноруч пофарбованих клаптиків тканини.

Великий потенціал для застосування безрезервних технік має тема „Декоративно-ужиткове мистецтво Стародавньої Індії" у восьмому класі, адже мистецтво цієї країни має власні традиції застосування таких технік. Тому

виконання фрагменту розписного сарі з характерною орнаментикою у техніці гарячого батику може бути замінене вузликовою технікою „бандан“. Розпис хустки в техніці вибійки під час вивчення декоративних традицій Арабського Сходу може бути замінене виконанням орнаментальної композиції в техніці утворення горошинок.

У 10-11-х класах, коли вивчаються сучасні синтетичні мистецтва та відбувається оволодіння навичками імпрізації, що передбачає створення „міксів“ різноманітних стилів, технік та матеріалів, учні можуть упевнено виконувати декорування елементів власного одягу із використанням різноманітних безрезервних технік та їх поєднань: футболок, кепок, хусток-банданів, шийних хусток, жакетів, суконь, спідниць, капрі і ще безлічі утилітарних речей. Виконання речей для себе вносить мотиви відповідальності перед собою, самоконтролю, зацікавленості і захоплення власною ідеєю, творчого підйому. Це активізує і розвиває творчий потенціал учнів.

Усі розглянуті варіанти є прикладами інтеграції мотиваційних, навчальних, розвивальних, виховних та організаційних методів.

Звичайно, перш за все, мотиваційним чинником на уроках вивчення безрезервних технік є сугестивний вплив закоханого у ці техніки вчителя, особливо, якщо його власна творча діяльність пов'язана з їх використанням. Адже серед навчальних методів на заняттях вивчення технік безрезервного розпису тканин перевагу можна надати практичній демонстрації технології досягнення певного декоративного ефекту з використанням тієї чи іншої техніки, оскільки самого лише інструктажу і пояснення не достатньо для уяви дитини, щоб зрозуміти тонкощі майстерності. Між тим, ураховуючи логічну простоту безрезервних технік, достатньо іноді один раз побачити процес їх використання, щоб знати цю технологію.

Саме тому важливим засобом мотивації є організація зустрічей, майстер-класів з досвідченими майстрами розпису тканин.

Дієвим вербальним навчальним методом є коментарі, якими вчитель супроводжує творчу діяльність учня, спрямовуючи її у правильному напрямі, сприяючи вчасному коригуванню помилок. Адже, наприклад, недотримання способу складання тканини або технології фарбування може привести не лише до порушення композиції візерунку розпису, але й до повної його втрати. Це насправді дуже відповідальний аспект роботи, оскільки отримання негативного результату може назавжди відбити в дитини бажання займатися безрезервним розписом.

З іншого боку, така відповідальність виступає потужним засобом морального виховання: вона сприяє розвитку акуратності, уваги, сили волі, настирливості в досягненні успіху.

З наведеного вище матеріалу зрозуміло, що роль мотивації для виконання завдань має також цікава тематика і бажання випробувати нові способи творчої реалізації, у ролі яких виступають безрезервні техніки.

Значним засобом стимулювання мотивації до вивчення безрезервних технік розпису тканин є ознайомлення із творами традиційного мистецтва країн Сходу та Малої Азії, з історією їх розповсюдження в мистецтві європейських країн, своєї країни. Але особливо важливо для молоді знати, що це мистецтво актуальне нині. Тому ознайомлення з творами сучасних професійних художників, з новітніми дизайнерськими розробками щодо вико-

ристання цих технік у сучасному побуті і бажання їх наслідувати – головний мотиваційний фактор на таких уроках і заняттях.

У цьому незамінну допомогу надає використання мультимедійних засобів інформації, які допомагають використовувати не лише матеріали літературних джерел, а й широкого спектру візуальної інформації з художніх виставок, Інтернет-сайтів, роблять доступною інформацію з музеїв різних міст і різних країн світу тощо.

У процесі ознайомлення з історією розвитку безрезервних технік розпису тканин, з мистецькими традиціями народів світу, мистецтвом своєї країни відбувається розвиток загальної, художньої та колористичної культури учня, його гуманістичних нахилів, інтелекту. Практична діяльність сприяє розвитку колірному зору, майстерності, творчому натхненню і повноцінній творчій реалізації художніх потреб, нахилів і обдарувань.

Як бачимо, під час навчання дітей розпису тканин реалізується симбіоз естетичного сприйняття і естетичної діяльності, який є сутністю естетичного виховання. Естетичне виховання, що є квінтесенцією уроків образотворчого мистецтва, на уроках розпису тканин набуває апогею, оскільки навіть живопис не дає такого ефекту свободи творчого польоту і насолоди від гри з колірними ефектами, як безрезервні техніки. Як відомо, саме колір є найпотужнішим засобом візуального впливу на людину – 90 % інформації представлено в колірній формі. Емоційний вплив кольору, поєднаний із технічною розкутістю та ефектним результатом дозволяє вважати використання безрезервних технік засобом досягнення на уроці стану колективного творчого натхнення.

Отже, включення безрезервних технік розпису тканин до змісту уроків образотворчого мистецтва актуальне як із точки зору популярності в сучасному мистецтві, так із точки зору навчально-виховного впливу на школярів. З методичної точки зору зараз не існує перешкод для такого включення, оскільки це не потребує якихось кардинальних змін педагогічних і організаційних умов здійснення навчально-виховного процесу на уроці образотворчого мистецтва, існують позитивні приклади педагогічного використання цих технік і достатня кількість рекомендаційної інформації щодо майстерного виконання безрезервних розписів. Більш активне запровадження безрезервних технік у професійну діяльність учителя образотворчого мистецтва зараз залежить, перш за все, від належної мистецької і методичної підготовки самого вчителя та розширення асортименту методичних розробок і рекомендацій щодо цього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бичкова Л. Декоративно-ужиткове мистецтво / ред. О. В. Корнілова, О. В. Гайдамаки // Програми факультативів та курсів за вибором для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю / Л. Бичкова, О. Кушніренко. – Х. : Ранок, 2009. – 240 с.
2. Коновец С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі / С. В. Коновец. – К., 2000. – 79 с.
3. Можаяева И. Открытие ткани / И. Можаяева // Природа и человек (свет). – 2010. – № 1. – С. 51.
4. Курсовые, рефераты, дипломы [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.allreferats.ru>.

ОЛЬГА КУШНИРЕНКО

МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВКЛЮЧЕНИЯ БЕЗРЕЗЕРВНЫХ ТЕХНИК РОСПИСИ ТКАНЕЙ В УРОКИ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

Обоснованы возможности обновления содержания уроков изобразительного искусства благодаря использованию безрезервных техник росписи тканей.

Ключевые слова: урок изобразительного искусства, безрезервные техники, роспись тканей.

OLGA KUSHNIRENKO

METHODICAL ASPECTS OF INCLUSION WITHOUT A RESERVE THE TECHNICIAN OF THE LIST OF FABRICS IN THE MAINTENANCE OF LESSON OF THE FINE ARTS

Was devoted to the problem of renovation of maintenance of lessons of fine art thanks to the use of unreserved technician of painting fabrics.

Keywords: lesson of fine art, unreserved technicians, painting fabrics.

Одержано 22.10.2010 р., рекомендовано до друку 2.11.2010 р.

УДК 37.013.43.015.31:316.42]

ЮЛИЯ ЛИСЕНКО

(Харків)

РОЛЬ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В КУЛЬТУРНОМУ РОЗВИТКУ МОЛОДІ

Досліджено вплив музичного виховання на молодіжну субкультуру, визначено його роль у культурному розвитку нової генерації. Розглянуто умови формування музичної культури підлітків

Ключові слова: музичне виховання, соціальність, підлітки, музична культура, музичний смак.

Трансформаційні процеси соціокультурного простору обумовлюють зростання потреб нової генерації й ускладнюють її самовиховання. Сучасна естрадна музика, яка користується найбільшою популярністю серед представників молодіжної субкультури, передусім підлітків, є засобом реалізації вікових потреб. Проте її соціально-виховний потенціал недостатньо використовується навчальними закладами, зокрема в музичному вихованні, що спричиняє зниження рівня як соціальної, так і музичної культури молоді. Музичний смак як основа останньої формується через сприйняття, яке, у свою чергу, впливає на соціальне формування підростаючого покоління, відображаючи таким чином його культуру, цінності, суспільні зв'язки. На нашу думку, послідовне систематичне музичне виховання в поєднанні з соціальним зменшить стихійні процеси щодо впливу музики на підлітків, а сталий музичний смак дозволить свідомо диференціювати музичну продук-